

Földváryné Dr. Kiss Réka:

A vidéki forradalom és Dr. Szobonya Zoltán

Az előadás a Bács-Kiskun '56/60 című konferencián hangzott el, 2016. október 13-án, Kecskeméten a Városháza dísztermében. A programot az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.

Tisztelt Polgármester Asszony!

Tisztelt Emlékbizottság!

Tisztelt 56-osok és családtagok, nem utolsósorban kedves fiatalok!

A mai konferencia témája 1956-os forradalom története Bács-Kiskun megyében, és én kaptam azt a megtisztelő felkérést, hogy amikor a vidék forradalmáról beszélek, emlékezzek meg egy kivételes életútjáról, a vidéki forradalmárok egyik emblemikus vezéralakjáról, Szobonya Zoltánról.

Úgy gondolom, hogy Szobonya Zoltán életének fordulópontjai már nem ismeretlenek az itteniek előtt.

Életútja a 20. század tükré, egy kényszerűen derékba tört, ki nem teljesedett tisztos polgári életpályáé.

Adott egy ígéretesen felfelé ívelő jogi-közigazgatási életút, amit idejekorán megakasztott előbb a két éves frontszolgálat, majd a két és fél éves hadifogság.

Amikor 1947-ben végre megkezdhetette közszerológati pályáját, már a tényleges diktatúra fojtogató légkörében kellett teljesítenie szológátát. Azonban ezt nem tehette sokáig. Az egyházi iskolák államosítása miatti nyílt tiltakozása hamarosan a közszerológati pálya elhagyására kényszerítette őt. Ezután a jánosalmi kulákok és parasztagzdák ügyében lépett fel segítőként, és ez vezetett letartóztatásához, majd kitelepítéséhez, és családja szétszakításához.

Ezt követte a forradalom alatti szerepvállalása Jánosalmán, a forradalmi bizottságban való részvétele, majd 1958. szeptember 29-én a kivégzése. Ennyi egy életút dióhéjban.

Tisztelt Konferencia!

Úgy gondolom, hogy ez az életút egyfelől a hiány missziója. Azé a hiányé, hogy mi mindent veszített a magyar társadalom a 20. század vészterhes időszakában: kiválóan felkészült, a nehéz időkben is tudásukat, a hivatásukat a hazájuk szológátába állító vezető embereket.

Ezeknek az embereknek a cselekvési lehetőségei szorultak korlátok közé, vagy zárultak le örökre.

Félbe szakadt karrierokról, egy radikális elitcserének az egyes életutakban megmutatkozó példáiról beszélünk, amikor Szobonya Zoltán életútját ismertetjük.

Viszont Szobonya Zoltán életútja számomra a kockázatokat vállaló civil kurázsit is példázza. Egy olyan szabad, autonóm vidéki polgár életútját, amelyet szakmai elhivatottság, igényesség és felelős döntések vezérelnek. Egy olyan magatartásformát, mentalitást példáz, amely '56-ban újra helyzetbe kerülhetett. Amelynek egyik kulcsa a belső autonómia, a belső szabadság.

Szobonya Zoltánnak a maga mozgásterében volt ereje, lehetősége ahhoz, hogy önálló döntéseket hozzon. Úgyis fogalmazhatunk, hogy volt ereje, hogy cselekedeteit ne a félelem vezérelje.

A tömegpszichológiából tudjuk, hogy a diktatúrák, a hatalom alapvető eszköze, hogy mindenkit félelemben tart. Szobonya Zoltánnak volt ereje ahhoz, hogy mindezek ellenére ne féljen.

Előadásom elején számba veszem ennek az életpályának a legtanulságosabb fordulópontjait, megpróbálom e mögé a személyiségjegyek mögé csoportosítani állításaimat.

Szobonya Zoltán nem félt Pócspetri árnyékában, egy kiélezett egyházellenes propaganda közepette, nem félt a lelkiismerete szerint dönteni: járási főjegyzőként nyíltan az egyház mellett szavazott.

Nem félt akár a saját szabadsága feláldozásával is képviselni az igazságtalanul üldözött családok ügyét sem.

1955-ben a kulákok védőszentjének nevezték őt Jánoshalmán és Mélykúton.

Az 1956-os forradalom napjaiban a súlyos családi megpróbáltatások után nem félt elvállalni a benne bízó jánoshalmiak és mélykútiak védelmét, pedig a forradalom leverése után az első volt, akit a kommunisták letartóztattak. Kertelés nélkül közölték vele, hogy ha mindezek után bármilyen atrocitás is történik a településeken, azért őt fogják felelősségre vonni.

Tudhatta tehát, hogy mire számíthat.

Szobonya Zoltánnak – és ez nagyon fontos egy ember életében - volt ereje, nem félt. Ha kellett, a tömeghangulattal is szembefordult : a keserű embereket megfékezte, az önbíráskodásnak elejét vette.

Itt meg is állnék egy kicsit, mert ez nem is lehetett olyan egyszerű feladat.

Gondoljunk csak bele: Bács-Kiskun megyében vagyunk, az ország egyik legnagyobb, legelmaradottabb megyéjében.

Bács-Kiskun megye kiváló kutatói – Orgoványi István és Tóth Ágnes – egy évtizeddel ezelőtt írtak egy kiváló tanulmányt, melyből tudjuk, hogy 1956-ra a megyének olyan szintű életszínvonal-romlással, állandó ellátási nehézségekkel kellett szembenéznie, hogy például '56 tavaszán a tiszakécskei járásban állandó kenyérhiány volt, a kiskőrösi járásban húshiány, Bácsalmáson liszt- és kenyérhiány lépett fel, és Jánoshalmától 20 km-re volt egy üzem, ahol 4 napig nem kaptak kenyeret a dolgozók.

Mindez egy olyan megyében történt, ahol az emberek több mint ötven százaléka a mezőgazdaságból élt, és ahol a parasztság többségét az erőszakos kollektivizálás ellenére sem sikerült akkor még a térszerekbe kényszeríteni.

Sokan önhibájukon kívül nem tudtak az előírt beszolgáltatásoknak eleget tenni, ezért a beszolgáltatási hivatal maga kérte, hogy a beszolgáltatási kötelezettségüket önhibájukon kívül teljesíteni nem tudó emberek a beadási teljesítéshez szükséges gabonát felvásárolhassák - de nem nagyon volt miből.

Ezért a gazdák kénytelenek voltak idénymunkára elszegődni, hogy családjukat el tudják tartani.

Aki ismeri a paraszti mentalitást, az tudja, hogy ezeknek az öntudatos gazdáknak milyen hihetetlen szegénység lehetett napszámosként keresni meg a kenyérrevalót.

Úgy vélem, hogy ez még mindig csak az egyik fontos eleme a diktatúrának.

Hiszen a kényszer-beszolgáltatás és az erőszak mellett, amit a diktatúra elkövetett az emberek ellen, a megsegényítés volt a legsértőbb, a legmegalázóbb.

Vannak olyan történészek, szociológusok, akik azt mondják, hogy ezt a szegénységet nehezebb volt elviselni, mint akár a kényszerű kollektivizálást. A gazdák rovására még '56-ban is több mint 96 ezer tagosítást és 2500 transzferálást hajtottak végre. És ehhez járult még az is, hogy a meghozott bírósági ítéletek tizenöt százaléka közellátás elleni bűncselekmény volt.

Bár tudjuk, hogy Nagy Imre első miniszterelnöksége - az 1953-as év - sokak számára megkönnyebbülést hozott, azt is tudjuk, hogy nagyon lassan rendeződtek az ügyek. A helyi apparátus, ahol lehetett, szabotálta a döntéseket.

Ez Bács-Kiskun megye vonatkozásában azt jelentette, hogy 1956 nyarán csak ötezer kuláknak minősített gazda élt itt, akiket ugyan a helyi újítási hivatal törölt a listákból, de akiket továbbra is kulákként tartottak számon.

Összefoglalva: tagosítás, kulákosítás, a rossz termés, az elviselhetetlen és egyenlőtlen adóterhek, a teljes beszolgáltatási kötelezettség és a tanyavilág elszorvasztása jellemezte a hétköznapokat.

Gondoljunk bele, hogy a kollégák által kikutatott számadatok mögött milyen tragikus sorsok húzódtak meg.

Azt, amit mi nagy összefüggésekben el szoktunk mondani, hogy a rendszer válsága láthatóvá vált, beindult az erjedés - az egyéni élethelyzetekre lefordítva hihetetlen indulatot és dühöt váltott ki a társadalomban.

Így könnyebben megérthetjük, hogy kellett a közönségnek egy olyan hiteles vezető, aki a lehetséges népharaggal szemben is kiállt a törvényesség mellett. Szobonya Zoltán ilyen vezető volt. Tipikus példája a rendpárti forradalmároknak, aki nem engedett semmilyen, jogos indulatból fakadó, de jogtalan eszközökkel végrehajtható megtorlást.

Pedig az országnak abban a szegletében élt, ahol például Gyurkó Lajos tábornok vezetésével a 3. hadtest kecskeméti parancsnoksága tevékenykedett. Gyurkónak „köszönhetően” itt dördült el az októberi forradalom napjaiban a legtöbb sortűz. És a mosonmagyaróvári sortűz mellett ebben a megyében szedték a sortűzek a legtöbb halálos áldozatot.

Október 28-án a nemzeti bizottság titkárává választották Szobonya Zoltánt. Rendkívül emblematisztikus tekintélyének és egyben szellemi szabadságának, autonómiájának köszönhetően, amikor Jánoshalmán megalakultak a pártok, nemcsak a kisgazdapártot - aminek ő is alapítója volt - engedte megalakulni, hanem megalakulhatott a kommunista párt is. Csak azok alapíthattak pártot, akik közvetlenül nem követtek el törvénysértést.

Amikor október 28-án megalakult a nemzeti tanács, Jánoshalma ugyanazt tette, mint számos más település a megyében. A jánoshalmi forradalmi események a falusi forradalom klasszikus

forgatókönyve szerint alakultak. Az őszi mezei munkák idején a parasztok hétfőtől szombatig, reggeltől estig a földeken voltak, csak a vasárnap volt a szabad, a templomos nap.

Azt hiszem, elérkeztünk 1956 legfontosabb jellemzőjéhez: a magyar társadalom hihetetlen érettségről tett tanúbizonyságot. 1956-ban néhány nap alatt összeomlott a helyi hatalom, a tanácsrendszer, és egy nagyon rövid időre még hatalmi vákuum is kialakult egy csomó helyen, amíg létre nem jönnek az új forradalmi hatalmi szervek, intézmények.

Egy nagyon fontos tanulságot érdemes újra és újra hangsúlyozni: előléptek azok, akik nemcsak hogy vállalták a forradalmat, de úrrá is tudtak lenni a nehézségeken. Ilyen volt például Jánoshalmán Szobonya Zoltán.

Tudták, hogy mit kell csinálni a politikai foglyokkal, tudták hogyan kell törvényes eljárást lefolytatni, megteremteni a közrendet, az állami szolgáltatást fenntartani. És a hétköznapi életet a megszokott módon tovább működtetni. Tette ezt Nagy Attila Miskolcon, Szilágyi Gusztáv villanyszerelő Nyíregyházán, Fekete Pál Békéscsabán, Szigeti Attila és Tihanyi Árpád Győrben, Rusznai Árpád Veszprémben, Rajk Márton és Dósa Pál Újpesten és Szobonya Zoltán Jánoshalmán.

Közel egy évtizednyi diktatúra után a társadalomban volt annyi erő, hogy előtérbe tudott kerülni egy helyi, hiteles társadalmi elit. Azt is elmondhatjuk, hogy ezeknek az embereknek példátlanul más, új volt a demokrácia-képe.

Nyilvánvaló, hogy a borsodi és az újpesti munkásság, a szegedi egyetemi diákság, a győri, nagyon erős katolikus tradícióval rendelkező maradék polgárság vagy éppen az alföldi kisgazda világ nem ugyanúgy gondolkodott. Voltak azonban az életükben közös pontok, mint például a diktatúra elutasítása, a rend és az alap szabadságjogok biztosításának vágya, és a nemzeti függetlenség megteremtésének gondolata.

És hogy mit gondoltak a többpártrendszerrel, a szocializmusról, az állami, társadalmi vagy éppen a magántulajdonról? Erről nem sokat beszéltek a „demokratikus” Magyarországon.

Mégis volt demokráciaképük, és volt valamiféle demokratikus tapasztalatuk is, és volt elképzelésük az öngazgatásról is.

Tehát el tudták látni a rájuk mért feladatokat, képesek voltak mindezt a társadalommal is elhitetni, és elfogadtatni önmagukat az emberekkel. Ezzel szorosan összefügg, és már részben érintettem is, amikor '56 örökségéről beszéltem, az a vidék hihetetlenül nagy bázisa.

Ha végignézzünk ezeken a nemzeti bizottságokon és ezek tevékenységén, akkor sehol sem találunk példát arra, hogy a hirtelen választott politikai vezetés kiirtotta volna a régi politikai vezetőket, hogy vészbíróságokat állítottak volna fel. Ne feledjük, hogy a statáriális bíróságokat nem a forradalom alatt hozták létre, hanem majd a Kádár-rendszerben.

A helyi forradalom célja az volt, hogy ne folyjon vér, ne haljon meg ember, és ha valahol mégis megbomlik a rend - amire azért volt példa Bács-Kiskun megyében is -, akkor azt igyekeztek helyreállítani. Egy-két nap alatt lezajlott a forradalmi demokrácia kiépülése a megyei tanácsokban, a városokban, és a járások közreműködésével a községekben is.

A harmadik napon már megindultak Pestre az élelmiszerszállítmányok, a bőséges lett az élelemellátás, akkor, amikor pedig a falvakban sem volt elegendő élelem.

Mindez felsőbb utasítás nélkül történt: a vidék képes volt az egész országot ellátni, működtetni.

Elmondhatjuk tehát, hogy így támogatta a vidék Budapestet.

Át lehetett adni a forradalmi bizottságok kezébe a hatalmat úgy, hogy az ország (zavartalanul) működött tovább.

A vidék korai hatalomátvételének nagy szerepe volt abban, hogy október 28-án fordulat következett be a nagypolitikában is, és Nagy Imréék felismerték: nem ellenforradalommal állnak szemben.

Jánoshalmán 1956-ban Szobonya Zoltán vezetésével - kicsiben - a magyar vidék '56-os történelme jelenik meg. Átalakították a közigazgatást, megszervezték a közbiztonságot, és november 4-e után felkészültek a szovjetekkel szembeni ellenállásra.

Azt hiszem, hogy a vidék rendparti forradalmának nagyon erős a mítosza.

Szobonya Zoltán további sorsa is igazolja tartását, öntudatát és a saját igazába vetett hitét - ezek nem csak a forradalom napjaira szóltak.

Szobonya Zoltánt november 4-e után már keresték és mégsem menekült, a börtönben ellen tudott állni az életben maradását jelentő beszerzési javaslatnak. A családi legenda szerint ezt a döntést felajánlották neki, de ő nem élt vele, és ezt megtiltotta a feleségének is.

Honnan volt ez a bátorság? Ez lett volna a civil kurázsi? Tudjuk, hogy Szobonya Zoltán keresztény ember volt, hívő katolikusként halt meg, s döntéseit a keresztény etika szabályozta.

Tisztelt Konferencia!

Az előbb felolvastam a névsort Rusznai Árpádtól Szilágyi Lászlóig, mely az egész országot összefogja.

'56-ban néhány nap alatt országszerte kiválasztódtak a hiteles vezetők. Ha a november 4-e utáni sorsukat nézzük, akkor a kiépülő Kádár-rendszer ellenségmechanizmusának, ellenségképének első mozzanatait láthatjuk.

A megtorlás szempontjából két csoportról beszélhetünk: az egyik a halálraítéltek csoportja, a másik azoké, akiknek a súlyos börtönbüntetés törte ketté életpályáját.

Szobonya Zoltánt 1957 februárjában tartóztatták le. A legsúlyosabb vád az volt ellene, hogy a jánoshalmi forradalmi bizottság titkáráként a szovjet csapatok haladását akadályozta, holott tudjuk, hogy Szobonya Zoltán csak a polgárokat és a civileket igazgatta/irányította.

A periratból idézek:

„Igaz, hogy sem az életben, sem az anyagiakban semmiféle kár nem keletkezett, de ha jöttek volna a szovjet csapatok, akkor lövettek volna azokra is.”

Az egész cinikus vád erre a HA-ra épült. De volt még egy másik passzus is. Nézeteit szenvedélyesen vállalva, ezek mellett határozottan kiállva, lelki állhatatossággal, megingathatatlan életelvekkel állt a bíróság előtt.

1958. szeptember 29-én kivégezték a Bács-Kiskun megyei jogászt.

Ugyanezen a napon előterjesztettek előléptetésre egy másik Bács-Kiskun megyei jogászt, Lengyel Zoltánt. A Szobonya Zoltánt első fokon halálra ítéelő dokumentum szerint a kivégzés napján ő a

büntető-kollégium kollégiumvezetőjévé, elnökhelyettesé lépett elő. Ekkor már túl volt egy bizalmi feladaton, Nagy Imre és társai tárgyalását mint tanácsvezető bíró vezette le.

Lengyel Zoltán jellemzésében ez áll 1959-ben : az ellenforradalmi ügyek tárgyalásában kiemelkedő munkát végzett 1957-58-ban, ezért kitüntetésben is részesült.

Mecséri József bíró pedig, aki másodfokon erősítette Lengyelt 1958 novemberéig, szintén 10 ember kivégzéséhez járult hozzá.

Tisztelt Konferencia!

Amikor a megtorlás áldozatairól beszélünk, gyakran lefeledkezünk a terheket, a megbélyegzést tovább cipelő családokról, a forradalom özvegyeiről és árváiról, akiknek nemcsak a gyásszal, hanem az egzisztenciális és érzelmi gondok súlyával, és a megbélyegzéssel is meg kellett küzdeniük.

Szobonya Zoltánnak fiatal felesége és három kisgyermek volt. Az édesanya egy ellenforradalmár özvegyeként nem kapott rendes megélhetést nyújtó munkát, és csupán esőköpenyeket hegeszthetett fillérékért. Számára és sok más család számára a megtorlás nem zárult le az úgynevezett '63-as amnesztia-rendelettel. A következményeket ezek a családok jóval tovább viselték. A Szobonya-család történetében, ahogy azt a lányok elmondásából tudjuk, volt egy nagy segítség, a család összetartó ereje. Kati néniék a családtagok segítették az '56-ot követő idők túlélésében.

Azt is tudjuk, hogy ezekben a családokban különböző stratégiák működtek a tragédiák feldolgozására, a továbbörökítésre vagy éppen az elhallgatásra. A Szobonya-gyerekek mindenről tudtak. Az ő esetükben - az özvegy édesanyának köszönhetően - a családi emlékek ápolása töretlen maradt.

Talán ennek is köszönhető, hogy a mindennapi élet apró emlékeit, az őket körülvevő világ egyszerű, de fontos jegyeit is megőrizte emlékezetük.

Számukra ilyen történet például az, amikor édesanyjuk munkatársai megtudták, hogy egy '56-os kivégzett özvegye hegeszti az esőköpenyeket, akkor igyekeztek kicsi, gyerek esőköpenyeket adni neki, mert az kevesebb munkával járt, de több pénzt kapott érte.

Úgy hiszem, hogy ezek azok - a mindennapi élet szolidaritását megőrző - nagyon fontos történetek, gesztusok, amelyek segítettek átvészelni az elmúlt évtizedekben az '56 utáni éveket, és számunkra, történészek számára pedig árnyaltabbá teszik a Kádár-korszak társadalmáról és '56 emlékezetéről alkotott véleményünket.

Tisztelt Konferencia!

Mai konferenciánkon Bács-Kiskun megye '56-járól és '56-osaira emlékezünk. A vidék forradalmára és a vidék forradalmáira. Köztük a megtorlás helyi mártírjára, Szobonya Zoltánra, a 49 éves vidéki jogászra, a három gyermekes édesapára, egy igazi, autonóm polgárra.

Az ő életútján keresztül emlékezünk '56 legszebb hagyományaira.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

A szerzői jogokat az előadó-szerző gyakorolja.